

Belső-Somogy homokvidéke

Belső-Somogy részeként mind hazánk természetföldrajzi felosztásában, mind az erdészeti tájbeosztásban önálló egységet képez Belső-Somogy homokvidéke. Ez a 233 ezer hektárt is meghaladó terület a Nyírség után hazánk második legnagyobb mészmentes homokvidéke, melybe északról a löszből felépülő Marcali-hát ékelődik, keleten Külső-Somoggal és a Zseliccel érintkezik, délkeleten a Dráva-síkra, délen a Közép-Dráva-völgyre ereszkedik le, nyugaton a Kelet-Zalai-dombság váltja fel, míg északnyugaton a Kis-Balaton medencéje, északkeleten a Nagyberék süllyedéke keretezi.

A közönséges boróka ma már csak a táj délkeleti részén bukkan fel gyakrabban (Fotó: Markovics Tibor)

Legmélyebben fekvő pontja Somogy-szentpál határában található (108 m tszf.), legmagasabban fekvő része Gígtől keletre helyezkedik el (211 m tszf.). A több mint százméteres szintkülönbség ellenére a tájat szelíd domborzati formák, széles háta, enyhe lejtők és lapos buckaközök uralják, amelyek többnyire észak-déli lefutásúak.

Az egykor észak felől érkező ősfolyók által ideszállított homok utolsó nagy ártrendeződése és a mai dombor-

zati formák kialakulása a jégkorszak utolsó eljegesedése (Würm) alatt történt. A táj éghajlata mérsékelt meleg – mérsékelt nedves, az erdészeti klímaosztályozás eddig gyertyános-tölgyes klímába sorolta.

A homokvidék középső részén nyugat-keleti irányba húzódó vízválasztó miatt az északi rész vízfolyásai (pl. Zala-Somogyi-határárok, Boronkai-patak) a Zalába és a Balatonba, a déli rész vízfolyásai (pl. Rinya, Gyöngyös) a Drávába vezetnek le vizüket.

A buckaközökben sok lefolyástalan mélyedés is kialakult, 27 természetes tó, továbbá 18 víztározó és 24 halastó tarkítja a tájat. A homokvidék több mint felén a huzamos erdőborításnak köszönhetően rozsdabarna erdőtalaj alakult ki, a legszárazabb helyeken humuszos homok a jellemző, kevés a kovárványos barna erdőtalaj, a buckaközökben viszont gyakori a réti talaj és a lápos réti talaj.

A Belső-Somogyi-homokvidék csaknem teljes területét természetes erdők uralhatnák, s más homokvidékeinkkel ellentétben a kisebb mérvű tájtalakításnak köszönhetően java része ma is potenciális erdőterület.

A legnagyobb térfoglalást a *gyertyános-kocsányos tölgyesek* teszik ki, mai állományaik sok esetben gyertyán és egyéb elegyfa nélküliek. A legérdekesebb és legmeghökkenőbb erdőtársulás a *homoki bükkös*, amely létét elsősorban a talajokban található kovárványos, agyagos vagy löszös rétegeknek köszönheti, amelyek miatt kiegyenlítettebb, kedvezőbb vízháztartás és mikroklíma alakult ki.

A ma már csak töredékesen fennmaradt állományok területe rendszerint 0,1 hektár alatti, csak kivételesen maradtak fenn 0,2 hektárig rúgó foltok. Nevezetesebb maradványai Marcali (Nagy-Gyóta), Mesztegnyő (Felső-Kak), Nagybagom (Szilibükk, Bükk-dűlő), Somogyszob (Kis-mező, Szárhomok, Bükki-malom), Rinyabesenyő (Gyöngyösi-erdő), Bélavár (Palinai-erdő, Sző-

Az egykori tájhasználati formát megőrző fás legelők hírmondója (Fotó: Markovics Tibor)

lőhegy) községek határában várja sorának beteljesülését.

A szárazabb homoki részeken *cseres-kocsányos tölgyesek* állnak, termőhelyei java részét akácok és erdeifenyvesek vették át. A buckaközök nagyobb vízfolyásai mentén *keményfás ligeterdők* érintkeztek a gyertyános-kocsányos tölgyesekkel, ma többnyire jellegtelen állományaik maradtak csak fenn. A kisebb vízfolyások viszont általában megőrizték az *égerligeteket*, a lefolyástalan mélyedések pedig az *égerlápokat*.

1963-ban a faállománnyal borított terület 62 ezer hektárra rúgott, ami 26,5%-os erdősültségnek felelt meg, napjainkban ez a terület már meghaladja a 92 ezer hektárt, s ezzel az erdősültség 40%-ra emelkedett.

A homokvidék legjellemzőbb fafaja a kocsányos tölgy, amelynek területe az elmúlt bő fél évszázadban jó másfélszeresére nőtt (26 ezer ha). Viszont kiséző fafaja, a gyertyán területe eközben nem változott (2,7 ezer ha), ami mutatja a nagyüzemi erdőgazdálkodás térhódítását.

A mézgás éger, „Somogy nyárfája” területe napjainkban 20 ezer hektárra rúg, a természetszerű erdőkön (égerliget, égerláp) túl jelentős a mélyebb fekvésű részekre telepített, jellegtelen állományainak térfoglalása is.

Kétszeresére nőtt az erdeifenyő területe (11 ezer ha), amelyet főként az egykori legelők, leromlott termőhelyek beerdősítésére használtak, de jobb termőhelyeken is megtaláljuk e fajt.

A cser területe csak kismértékben emelkedett (5 ezer ha), s a mérszentes homoknak köszönhetően már korábban felkarolták a vörös tölgyet (2,5 ezer ha), a simafenyőt, a vörösfenyőt és a lucot (900 ha).

A nemes nyárok – melyek ültetését a „nyárfaprogram” keretében is szorgalmazták már e tájon – látványos térhódítást mutatnak fel (területük meghétszereződött, ma 1,6 ezer ha), s a közeljövőben várhatóan még intenzívebben fogják őket telepíteni. Az állományalkotó fajok sorát a fehér akáccal zárjuk, melynek területe jó fél évszázad alatt 3,5-szörösére nőtt (18,5 ezer ha).

Az őshonos elegyfajok (továbbá a cserjefajok és a lágy szárú fajok) tekintetében táji szinten visszaszorulás, elszegényedés, egyre több helyen az állományok kiüresedése figyelhető meg, amelynek oka – a magas erdősültség és az ezzel járó jobb regenerációs poten-

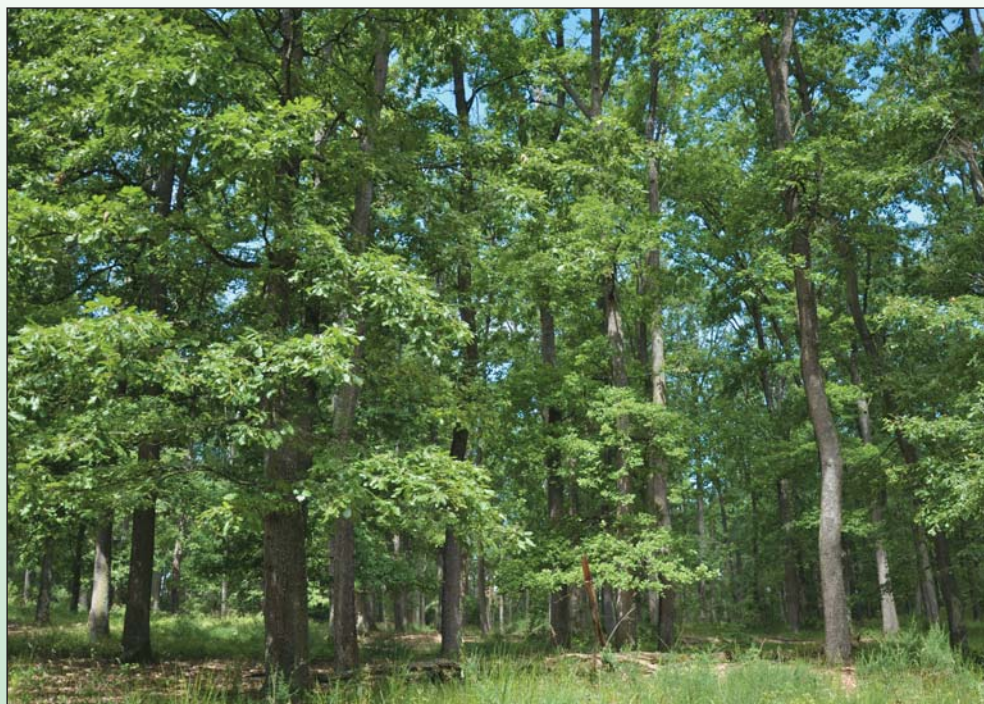
Csak ezen a tájon fordul elő az impozáns királybaraszt (Fotó: Markovics Tibor)

ciál ellenére – a tarvágásos üzem mód alkalmazásában, a mesterséges erdőfelújításokban, az itt általánosan alkalmazott vegyszeres gyomirtásban és természetesen az igen jelentős létszámú nagyvadállományban keresendő.

A homokvidéken meglehetősen ritka a Dél-Dunántúlra jellemző ezüst hárs, leglátványosabb a korábbi tájhasználatot jelző közönséges boróka térvészése. A pionír bibircses nyír viszont még megmaradt tájformáló fajoknak.

Az idegenhonos fajok sorából ki kell emelni az amerikai mocsártölgyet, amelynek Belső-Somogy homokvidékén van hazánkban a legtöbb állománya és legnagyobb térfoglalása (200 ha), melyek a korábbi „exóta kultusz” maradványai.

Az inváziós fajok körében a kései meggy említendő az első helyen, különösen a táj déli felében aggasztó az előrenyomulása, csak az utóbbi évtizedben száz hektárral nőtt üzemterülete, ami allelopátiás hatása mellett

Cseres-kocsányos tölgyes (Fotó: Korda Márton)

A térség egyik levezélyesebb lágyszárú özönfaja, az alkörmös (Fotó: Korda Márton)

köszönhető annak is, hogy a második lombkoronaszint nélküli és többnyire elegyfákat nélkülöző állományokba könnyen be tud törni.

Megfigyelhető még a bálványfa lopakodó terjeszkedése is, és kérdést vet

fel a sokfelé ültetett ezüst juhar jövőbeni viselkedése. Az amerikai kőris, a zöld juhar és a nyugati ostorfa is jelen van a tájban, féken tartásukra – szándék esetén – a kései meggyel ellentétben még van esély.

A lágyszárú növények sorából az észak-amerikai származású alkörmöst (karmazsinbogyót) kell kiemelni, amely hazánkban ezt a tájat fertőzi a legjobban. Főként kultúrtenyészekben és akácosokban jelenik meg nagy tömegben, ahonnan a természet szerű társulások állományába is egyre gyakrabban betör. Répaformájúan megvastagodott, többfejű főgyökere jelentős mennyiségű vizet raktároz, sötétbőbor színű festékanyagot tartalmazó bogyótermését a madarak szállítják tovább.

A homokvidék erdeinek közel 13%-a védett, melyek java része a Duna–Dráva Nemzeti Parkba, illetve a Boronka-melléki Tájvédelmi Körzetbe tartoznak. Természetvédelmi területei az 1942 óta védett Baláta-tó, a korábbi tájhasználati formát megőrző csokornyavisontai fás legelő és a rétisás-félszigetként ismert rinyaszentkirályi erdő.

Dr. Bartha Dénes

Belső-Somogyban tömegesen jelenik meg a kései meggy (Fotó: Korda Márton)

Belső-Somogy legnagyobb kiterjedésű vizes élőhelye a Szentágot határában található Baláta-tó, melynek nevét a szláv *blato* ('tó', 'mocsár') szóból eredeztetik. Kialakulása az utolsó jégkorszak, a pleisztocén végére tehető, folyamatosan párolgó víztömege, a lápi körülmény a makroklimánál hűvösebb és párásabb mezoklimát hozott/hoz létre. Ennek köszönhető, hogy élővilága-

A Baláta-tó

ban több jégkorszaki maradványfaj még ma is megtalálható. Lefolyása nincs, a csapadék és a talajvíz táplálja.

Az élőhelykomplexben a hínárosok különböző típusain, a nádasokon, gyé-

kényeseken és zsombéksásosokon túl fűzlápokat és égerlápokat találunk, melyek a környező gyertyános-kocsányos tölgyesekbe ágyazódnak. Sajátos mikroélethelyei az ún. úszószigetek, amelyek valójában a nádasokból, gyékényesekből leváló, önálló életet élő kisebb-nagyobb részek.

Nevezetes növénye a rovarfogó kandicsűnár, korábbi nevén aldrovanda, amelynek a Földön csak mintegy ötven előfordulása ismert, s itteni létét 1922-ben adta hírül *Boros Ádám*, a láp első kutatója. További különlegesség a szíveslevelű hídör, melynek az ittenin kívül két előfordulása ismert hazánkban, valamint a csallitjáró pocok és a keresztes vipera fekete változata, amelyet 1927-ben talált itt meg *Dudich Endre*.

A Baláta vízmennyisége az utóbbi másfél évszázadban csökken, 1948-ban ki is száradt, ennek fő oka a térségben végrehajtott csatornaásásokban keresendő. A Somogy megyében elsőként, 1942-ben védetté nyilvánított terület csak tágabb környezetének kíméletes használatával és rehabilitációjával őrizhető meg.

Dr. Bartha Dénes

Fotó: Nagy László

